

CZELUŚĆ (81) sb f

e jasne.

sg N czeluść (9). ◇ G czeluści (8). ◇ A czeluść (9). ◇ I czeluścią (7). ◇ L czeluści (5). ◇ pl N czeluści (8), czeluście (2); -i : -e Mącz (1 : 2). ◇ G czeluści (9). ◇ D czeluściom (2); -om (1), -(a)m (1). ◇ A czeluści (7). ◇ I czeluściami (3). ◇ L czeluści(a)ch (8). ◇ sg a. pl G czeluści (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (trzy z tych samych przykładów) – XVIII w.

1. Szczęka; mandibula Murm, Mymer¹, Calep, Cn; maxilla Calep, Cn (50) : Murm 53; Mymer¹ 22v; á thak kogo zęby bołą/ przyložze te⁸⁰ na czelufć albo na ząb/ ábowiem vfmierza bol mocnie. FalZioł I 80d; Popioł z czelufci wieprowych vzdrawia wrzody fzerzące fie. FalZioł IV 3d, †4c, I 85b, 89a [2 r.], IV 32d, 34d; Czeluścią Ofłą tyfiąc Filiſtynow zabił/ y wody fie z niey nápił dziwnie. Leop Iudic 15 arg; Stárłem więc czeluści [molas] nieprawemu/ á z zębów iego wydzieralem łupy. Leop Iob 29/17, Iudic 15/14; BibRadz Deut 18/3, Iudic 15 arg, Iob 40/21, Os 11/4; Tedy duch Boży przypadł ná Sámfoná á roftárgał powrozy ná nim iáko nići fskoro sobą rufzył/ pochwyćiwłzy czeluść Ofłą zabił ich tyfiąc áz drudzy vciekli. Sprágnął Sámfon przez picia/ wołał ku Pánu Bogu o wodę/ wnet mu Pan Bog wypuścił wodę s czeluści ktorą iuż był zárzućił/ wyrwawłzy z niey trzonowy ząb/ nápił fie y pośilił ciało fwoie/ (marg) Woda s czeluści. (–) s tey przyczyny y dziś to mieyfce zową wzdroy s czeluści. BielKron 52; ále kieł pśi ma być z práwey czeluści. SienLek 77; Koń ktory bolączkę ma pod czeluściami/ álbo miedzy czeluściami iefth bárzo niepewny SienLek 184, 35v, 77, 78, 149v, 167 [2 r.] (12); RejPos 150v, 175, 218v; RejZwierc 166; Tedy tráfił ná czeluść Osłową [maxillam asini] świeżą BudBib Iudic 15/15, I 142a marg, Iudic 15/16 [2 r.], 17, Ps 3/7 [8], Thren 3/30, Ez 38/3; Calep 634a, 644b.

Tłumaczenie etymologii hebrajskiej nazwy Lechi (2): Wtárgnawłły tedy Filiſtynowie w ziemię Iudá/ położyli fie z woýłkiem ná mieyfcu ktore Potym zwano Lechi/ tho iefth czeluść (Ofłowa) ná którym porážono było ich woýłko. Leop Iudic 15/9; BudBib I 142a marg.

W charakterystycznych połączeniach: czeluść lewa, odspodnia, osłowa (8), ośla (3), prawa (3), świnia (2), wieprzowa.

W przen (1) : Ku téy gwiaździe/ trzy drugie koniowi należą: Ktoré na iego bokach cztéri kąty leżą: íálné/ y wielkie/ głowá nie ták iáfno goré/ Ani fzyiá: choć wielka czeluść ma ták fporé Swiáto/ że może zrównác z gwiazdami piérwłzemi KochPhaen 8.

2. Policzek lub szczęka wraz z policzkiem; mandibula, maxilla Mącz (11) : Bili fą czelufcz moię nakármieni fą mąk moijch. OpecŻyw 109v; Na przod iż gdy ktho płacze/ albo mu łzy z oczu płyną, tedy pomazać na czelufciach/ á przeftaná płynąc FalZioł IV 39c; Bowiem przy czelufciach człowieczich fą niektóre źilki GlabGad B8v, O5; Mandibula idem quod maxilla, Policzek czeluść. Mącz 206d, 211c, 212a; Zyły z obu ftron Czeluści/ pomagáią náprzećiw kroftam ná licu/ y ná ftrupy główne SienLek 35v, 81, 93.

Szereg: »jagoda i czeluść« (1): Widziś też dziewitzo blogoflawioná ninijé jagody ij czelufci moię bytz niepokáloné OpecŻyw [79]v.

3. Otwór, wgłębienie, jama (20) :

a. *Jama ustna; faux Murm, BartBydg (8)* : Faux, superior pars gulae, mentae propinqua, sed interior, ubi os angustatur [...] Czeluść *Murm* 55; *BartBydg* 56b [2 r.]; Iny prożne odgania/ niemoczy ktore bywaią wgardle y wczelufciach y inŹe wŹytki ktore pochodzą z wilkoŹci od głowy *FalZioł* IV 49a, V 40v; Drudzi mieniā iŹ ziewanie przychadza z dymow grubych od Źoładka pochodzących, ktore gdy Źie ku czelufciam wŹtnym zbieraiā, tedy chcząc wyniŹ otwieraiā ie *GlabGad* C2; CzeluŹci y gārdło moye w ŹproŹnem ochrapienyu/ ZoŹtāło *LubPs* P6v; Niechby ku czelufciam moim [*faucibus meis Ps* 136/6] moy nędzny ięzyk przyŹtał *LubPs* dd6.

W charakterystycznych połączeniach: czeluść ustna, wirzchnia; czeluść paszczeki.

b. *Otwor Źoładkowy, jama brzuszna; orificium, ventrix BartBydg [w pl] (8)* : Orificium, czelyvscy, foramen inferius, ut ventris sunt duo orificia *BartBydg* 103b; *FalZioł* V 34; Bowiem dwie wielkie Źyle od mozgu pochodzą aŹe do czelufci Źoładkowych. *GlabGad* B3v; Bowiem gdy Źie Źoładek obetka tedy y pokarm drugi nad nim zoŹtawa w czelufciach iego *GlabGad* G3; Iako gorzka zgaga pochodzi z zapalenia tłuŹtoŹci nie iakiey na wirzchu Źoładka albo w czelufciach iego będączey. *GlabGad* K5v, E4v, E7v, E8.

W charakterystycznych połączeniach: czeluŹci Źoładkowe (3); czeluŹci Źywota.

c. *Wnętrze pieca, palenisko; propnigeon Mącz, Calep; praefurnium Mącz, Cn; propnigeum, vaporarium Cn (4)* : propnigeon, CzeluŹcie v piecā. *Mącz* 326d, 141b, 317d; Propnigeon – Dziura pieczouā, czelufci. *Calep* 862a.

Synonimy: 1. szczeka; 2. jagoda, policzek; 3. dziura, jama, otwor; a. paszczeka.